

Sarjakuvamarkkinain vuodet 1971-1981 ja vuodet sillä välillä

Jos tässä yrittäisi haroa kokoon vähän siitä, millainen oli sarjakuvakirjatilanne silloin kun Suomen Sarjakuvaseura aloitti kulttuuritoimintansa, niin käteen jäisi pikku rippunen sitkeästi jatkaneita kotimaisia kirjasarjoja, jonkin pelkkä muisto vain, ja sitten muutama uusi kirjasarja, jotka kaikki sisälsivät tuontisarjakuvia. Ja jokunen uusi ilmiö, suomalainen. Näin silloin, noin vuonna 1971.

Heikki Kaukoranta

Toto Kailan laatimana ilmestyi edelleen vuosittainen Pekka Puupää-albumi, jonka levityksestä huolehti OTK. Tove ja Lars Janssonin Mumintrollet-sarjakuvakirjoja oli ilmestynyt vuoteen 1972 mennessä 16 - tämä kuudestoista jäikin viimeiseksi sarjassaan. Erkki Tanttu oli julkaissut paria vuotta aikaisemmin viimeisen Rymy-Eetu -kirjansa.

Jotakin uutta oli ruvennut tapahtumaan. Sanomat oli ruvennut kokoamaan Viikkosanomissa jo pitkään ilmestynyttä Tenavat-sarjakuvaa pokkareiksi, joista ensimmäinen, Älä jännitä Jaska Jokunen, tuli ulos 1968. Nämä suomennoksen ja tekstauksen puolesta huolella toimitetut kirjat saivat yleisöltä suojelemaan vastaanoton. Tenavista tuli yhdessä vaiheessa jopa pienoinen muoti-ilmiö: vuoden 1970 eduskuntavaalien alla ilmestyi Ressu eduskuntaan, amerikkalainen teologinen selitysteos julkaistiin suomeksi nimellä Tenavat to-

tuuden tiellä. Ja kirjakaupan täditkin puhuivat vilpittömin naamoin näistä ja noista Tenavat-sarjan ihanista nuolista. Vuoteen 1976 mennessä Tenavia oli

ilmestynyt jo 21 kirjaa ja monista oli otettu uusintapainoksia.

Sanoma osakeyhtiön aloittelevalla kirjapuolella oli ilmeisesti uudenlaista ajattelua tai ideointitihenkeä enemmänkin. Pitkin vuotta 1969 ilmestyi Helsingin Sanomissa palstanpäätömoituksia joissa tiedotettiin, että Asterix oli tulossa. Saman vuoden syksyllä tuli sitten kauppoihin René Goscinny ja Albert Uderzon Asterix ja Kleopatra ja heti perään Asterix Gladiaattorina. Kustantaja näytti päättäneen rysäyttää Asterixin kerralla läpi, sillä se julkaisi seuraavana vuonna peräti kuusi Asterix-nimikettä. Uudenlainen visuaalinen ilme, kielellinen vetreys, anakronismit, hyvät suomennokset (Outi Wallin ja Jorma Kaparin) ja tekstaukset (Raimo Aaltonen) - siinä ehkä joitakin syitä, jotka määrätietoisen markkinoinnin ohella aiheuttivat Asterixin nopean - ja kestäväksikin osoittautuneen - suosion. Asterixia ilmestyi sitten noin 3-4 kirjan vuosivauhtia, lisäksi uusintapainoksia tarpeen mukaan.

Kerrottakoon tässä sivumennen vähäinen anekdootti Asterixin vaiheilta. Soile Kaukoranta ja tämän kirjoittaja käänäsivät noin vuonna 1968 huvikseen Asterix gladiaattorina -juttua parikymmentä sivua ja käyttivät sitä Tintti-kustantajana aikoinaan yritelleen WSOY:n katsottavana. Näyte palautettiin ja to-

dettiin että tosin ko. teos oli erilainen kuin sarjakuvat yleensä, mutta aiheen vierauden ja ajallisen etäisyyden takia se ei tulisi menestymään Suomessa.

Asterixin menestys lienee tuonut eräitten toisten kustantajien mieleen samantapaisten "toisenlaisten" sarjakuvien julkaisemissuunnitelmia. Otava toimi nopeimmin. Ruotsista oli kantautunut tietoja, että nyt toisella yrittämällä siellä menivät Hergén Tintti-albumit erinomaisesti kaupaksi. Näin Otava julkaisi 1970 kaksi ensimmäistä nidettä Tintin seikkailuja **J u k k a Kempin** ja Heikki Kaukorantaan suomentamina ja Raimo Aaltonen teksteinä.

Tinttejä ilmestyi sitten neljän kirjan vuositaajuudella, ja loppuneista otettiin uusintapainoksia.

Markkinat jakautuivat Sanoman ja Otavan kesken siten, että edellinen otti lisäksi julkaistakseen Goscinny ja Tabaryn Ahmed Ahneen (noin kaksi albu-

mia vuodessa), Otava taas Goscinnyn ja Morrisin Lucky Luken (nelisen albumia vuodessa).

Sanoma kokeili muutamaa muuttakin sarjakuvakirjaa, joista Masi loppui kuuden kirjan jälkeen (1969-71), Velho vieläkin nopeammin ja paras mutta varmaankin puutteellisesti markkinoitu (tai ajateltu) Mafalda kolmen kirjan jälkeen.

Jotkin muutkin kustantajat aktivoituivat, mutta tulokset pysyivät melko lailla satunnaisina. Apu-lehden Taika Jim -vihkot, 6 kappaletta 1971-72, WSOY:n Peppi-sarjakuvakirjat, nelisen kappaletta 1970-71 (kuvakirjan ilmi-
asu), Weilin&Göös in 1971 alkanut sarja Carla ja Wilh. Hansenin suosittua Rasmus Nallea. Oma lukunsa oli Turun Sanomien Lätsä-kirjasaria, joka oli alkanut 1963 ja jatkui edelleen.

Sitten oli tietenkin Sanoman oma Walt Disney -linja: Aku Ankka -lehti 300 000:n levikkeineen ja niisanottuine "satasivuisineen". Vuonna 1970 Sanoma rupesi julkaisemaan Italiassa piirrettyjä Disney-taskulehtiä Aku Ankan taskukirjat-sarjana, joka pian pääsi aika korkeisiin 60.000:n painosmääriin. Ja 1971-72 kokeeksi 5 niteeseen jääneen sarjan alunperin Italiassa ilmestynyttä Mikki Hiiren sanomalehtisarjojen täydellistä uusintalaitosta: Mikki Hiiren kulta-aika.

Uutta liikettä oli havaittavissa 60-luvun lopulla sarjakuvien liepeillä muutenkin -yliopistollinen tutkimusharrastus, sarjakuvajulkaisujen ensimmäinen bibliografointi, ensimmäinen sarjakuvien piirtämiskilpailu (1970), sarjakuvien päivälehtikriitikin alku. Ensimmäinen päivälehtikriitikko (60-luvun puolivälin Ylioppilaslehden Jukka Kempin jälkeen) oli Suomen Sosialidemokraattiin kirjoittava Vesa Oittinen, joka julkaisi 1968 Kirjayhtymän kustantaman, jopa 2. painokseen yltäneen sarjakuvateoksen Aku Ankka ja Nietzsche sekä 1970 Timo Tuomiston kanssa kirjan Erkki ihmemassa.

Taideteollisen oppilaitoksen lähis-
töltä ilmaantui 1969 omakustannekir-

ja Salaisuuden varjo, tekijöinä Timo Aarniala, Heikki Junnila ja Claes Olsson. Aarniala julkaisi 1971 Otavan kustantaman sarjakuvateoksen Kyynelten tie. Taideteollisen oppilaitoksen opettajaksi siirrettyään hän sitten piti yhdessä Teemu Lipastin kanssa sarjakuvaa yhtenä kuvallisen viestinnän opetuskohteena. Tuona aikana laitoksessa opiskelivat mm. Tarmo Koivisto, Mauri Kunnas ja Martti Sirola.

Suomen Sosialidemokraattiin 60-luvun lopulla Montosen porukka -nimistä sarjakuvaa tehneet Seppo Lindquist ja Seppo Seppälä julkaisivat 1969 Weilin&Göös in kustantaman sarjakuvakirjan Vallan veri ei vapise ja 1970 kirjan Onnellinen maailmanloppu.

Nuoret tekijät olivat lähdeissä liik-
keelle.

Ylikansalliset massakustantajat

ulottivat kiinnostuksensa Suomeen 70-luvun alussa. Warner osti tamperelaisen UK-lehdet-kustantamon ostaneen Kuvajulkaisut-yhtiön, jonka nimi muuttui Kustannus Oy Williamsiksi. Ruotsalainen Semic aloitti ensin Ruotsista, sitten Ahvenanmaalta käsin suomalaisten sarjakuvalehtien julkaisun ja siirtyi pian Williamsilla vierailleen Allan Tokoin johdolla toimimaan Tampereelle. Kumpikin kustantaja julkaisi enimmäkseen lehtiä, mutta jonkin verran erilaisia kirjojakin, enimmäkseen amerikkalaista ja eurooppalaista massatavaraa.

Oli niillä sentään jotain parempaakin. Williams julkaisi muutaman kirjan ja jokusen lehden verran Burne Hogarthin Tarzania, jopa Hogarthin 70-luvun alussa piirtämän uuden ja -luvalla sanoen - melko erikoisen nakuversion Tarzanin alkuperäistä tarinaa. Sellainenkin erikoisuus Williamsin 70-luvun alun ohjelmassa oli kuin Jättikauhukirja, valikoima amerikkalaisen Nostalgia Pressin siihen aikaan julkaisemasta antologiasta, joka sisälsi 50-lukuisia ECKauhutarjakuvia. Semic puolestaan julkaisi muutaman numeron amerikkalaisen Warrenin Vampirella-sarjakuvia, joiden piirtäjinä nähtiin Warrenin parhaita kykyjä, mm. Richard Corben.

Muuten niin Williams kuin Semic tuntuivat pyrkivän sarjakuvamarkkinain valtaamiseen lehtimassalla: julkaistiin niin useata nimikettä kuin suinkin. Ja jos numerokohtainen menekki nousi sinne 7000-8000 kappaaleeseen, hyvä oli, lehteä jatkettiin. Jollei, lehti loppui lyhyeen. Tehdäänä hypoteettinen laskelma: Kustantajalla on 20 ni-

mikettä, joista jokainen ilmestyy kerran kuussa. Joka kuukausi kustantajan lehtiä lasketaan menevän 140 000-160 000 kappaletta, eli painokset ovat vielä suurempia. Sellaiset määrät valtaavat jo lehtipisteen kuin lehtipisteen. Lehdet painetaan yhteispainatuksina ja ylikansallinen kustantaja voi jakaa materiaalin edullisemmin kun se leviää moniin maihin: kustannuksia pystytään alentamaan. Näihin laskelmiin ei mahdu pahemmin kallista suunnittelua eikä korkeatasoisen aineiston metsästämistä, vuokraamista eikä toimittamista.

Sellaisen tempun Williams kuitenkin teki, että se perusti aitosuomalaisen sarjakuvalehden, kutsui sen toimittajaksi Veikko Savolaisen ja järjesti piirtäjäkilpailun. Tulokseksi tuli Sarjis, lyhytikäinen (1972-74) mutta merkitsevyytensä varmistanut, mustavalkoinen, neljästi vuodessa ilmestynyt lehti. Sen palstoilla esiintyi, jopa loi nimensä moni tämän päivän eturivin sarjakuvapiirtäjä: Seppo Lindquist, Veli-Pekka Alare, Jorma Pitkänen, Usko Laukkanen, Tarmo Koivisto, Kari Leppänen, Martti Sirola, Ursula Niemistö, vain muutamia mainitakseni.

Tilanne oli 70-luvun ensipuoliskolla kaikkiaan jollakin tapaa toiveita herättävä. Tosin julkaistiin mahdottomasti silkkaa roskaa, mutta valikoiva ja tietäväinen sarjakuvanlukija saattoi sentään löytää yhtä ja toista hyvääkin luettavaa suomen kielellä, jopa aika hyvin suomenmennettuna ja tekstattuna (näitä tässä joutuu toistamaan - yhä vielä näkee näiden kahden seikan piittaamattonta laiminlyöntiä yllin kyllin).

Uutta oli myöskin kaksi

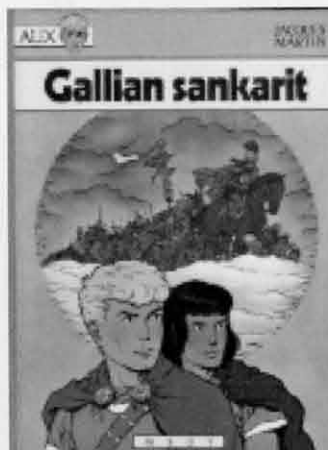

kaisevaa lehteä, Yhtyneitten Kuvalehtien Ruutu (1973-75) ja sen jatko Non Stop (1975-79) sekä Sanoman Zoom (1973-74).

Albumien pääkustantajat Sanoma ja Otava kokeilivat uutta nekin: Sanoma lanseerasi markkinoille toisaalta mitättömän Klassikko-sarjan, jossa Disneyn hahmot esiintyivät klassisten romaanien juonissa, toisaalta erinomaisen sarjan Aku Ankan parhaat, joka sisälsi Carl Barksin valikoituja tarinoita. (Saattaa olla, ettei Aku Ankan toimittaja Markku Kivekäs ollut aivan syytön sarjan syntyyn ...) Sanoma julkaisi Asterixin tekijän vanhemman Umphapah -sarjan kokonaisuudessaan. Vuonna 1976 se aloitti Bob de Moorin Barelli-sarjan. Sellaiseenkin suureen projektiin se ryhtyi, että julkaisi suomeksi alunperin Italiassa kootun perhe- raamattukokoisen Minä Roope-setä -kirjan (1973) ja, kun se meni kalleudesta huolimatta kaupaksi, seuraavina vuosina Minä Mikki Hiiri-, Minä Aku Anka-, Aku Anka 365-, Minä Hessu- sekä Me Tupu, Hupu, Lupu -kirjat. (Ne olivat sikäli hyviä, ettei käännöksissä, tekstuksissa eikä itse aineistossakaan -vanhoja uusintoina - ollut vikaa, vikaa oli italialaisissa toimittajissa, jotka olivat sitoutuneet niin tiukasti kirjan ulkoasuun, että olivat leikanneet sarjakuvalehtisivut striippien muotoon, jolloin sivukokonaisuudet tietenkin kärsivät.)

Otava kokeili pariakin uutta ja hienoa ranskalaista sarjaa, Fredin Filemonia ja Mézièresin & Christinin Valeriaania, jotka se kuitenkin vähäisen menekin takia lopetti. Francois Craenhalsin Ritari Ardentiakin tuli pari kirjaa. Nuoremille lukijoille Otava tarjosi

Francois'n ja Georgesin 4 ässää sekä Hergén Veikon, Teten ja Jyken. Aikuislukijoille Otava suuntasi (1975) kaksi eurooppalaista nykyklassikkoa, Georges Pichardin ja Georges Wolinskin Pauletten ja Guido Crepaxin Mielettömän talon, jotka ilmeisesti kuitenkin olivat taholle jos toisellekin niin yllättäviä, että jättivät yleisön monttu auki tuijottelemaan, jos ylipäättään joutuivat kenenkään näköpiiriin.

WSOY koetti sekin varovasti onneaan ja julkaisi 1974 ensimmäisen osan Jacques Martinin Alix-sarjaa sekä seuraavana vuonna Hans P. Kressen sympaattista Punanahka-sarjaa. Lehtimiehetkin lähti noihin aikoihin sarjakuvien alueelle Jacovittin Cocco Bill -kirjoilla sekä "maailman parhaiten nuorisokirjojen" sarjakuvaversioilla.

Seppo Lindqvist julkaisi Riitta Toikkasen kanssa 1973 Urkin arkkii -nimisen teoksen. Animaatioelokuvantekijänä paremmin tunnettu Riitta Nelimarkka ja Jaakko Seeck julkaisivat elokuvaansa perustuvan sarjakuvamuotoisen teoksen Sammon ryöstö (Gummerus 1973).

Uusia piirtäjiä oli Taideteollisesta oppilaitoksesta valmistunut Martti Sirola, joka aloitti sekä laajaksi että laadukkaaksi kuontuvan tuotantonsa julkaisemalla 1974 Weilin&Göösin kustantaman Apassit-sarjan ensimmäisen osan. Hölmöläis-sarjansa ensimmäisen osan Sirola julkaisi 1976. Ja Kittilän poika Kalervo Palsa saattoi julkisuuteen sarjakuviaan kirjassa nimeltä Minun Getsemane.

Mitä tapahtui sitten? Jos tuota edellä luonnosteltua 70-luvun alkupuolen kehitystä olisi lupa nimittää lieväksi hybridiksi, niin kai sitten seurasi lievä nemesis. Joka ehkä alkoi Zoomin nopeasta lopettamisesta, lehtenä 1974 ja albumisarjanakin 1975. Non Stop jatkoi tyylikkäänä asultaan, mutta verraten vaatimattomana levikiltään (parhaimmillaan n. 15 000) ja tyrehtyi vuoden 1979 alussa.

Mafalda ei jatkunut, eikä Ahmed Ahne, ei Filemon, eikä Valeriankaan. Eivätkä WSOY:nkään sarjat. Ja ne ufot, Pichard ja Crepax, hölmistyttiin kuoli-

aiksi. Otavan 1977 aloittama Peyon Johannes ja Pirkale loppui sekin pian.

Sarjakuvien suurlukijain Williamsin ja Semicin suunnalla käytiin jonkinlaista kahinaa, Warner möi Williamsin, jonka sarjakuvalehdet päättyivät toimittajineen taiteilijoineen päivineen Semicin syliin. Peruskama oli tasoltaan suunnilleen sitä samaa mitä ennenkin, mutta aloitti Semic sentään Harold Fosterin Prinsi Rohkean ison julkaisemisen... vaan onpa sitäkin äskettäin löytynyt elokuva-teattereiden aulojen alennuskirjatiskeiltä.

Suomalaisista tekijöistä Toto Kaila julkaisi viimeisen hienon Puupää-kirjan Fogeli-muistelmineen 1976, Timo Aarniala ja Seppo Lindqvist käänsivät kiinnostuksensa kirjataiteen suuntaan, Sirola jatkaa menestyksellä Hölmöläisiään: niistä on äskettäin ilmestynyt kirja Ruotsissa Carlsenin kustannuksella.

Ilahduttavin tapaus viime vuosilta on osuuskunta Käyttökuvan (Tarmo Koivisto & Co.) Mämmilä-sarja, joka ilmestyy Suomen Sanomassa ja Me-lehdessä ja josta Käyttökuvaa on julkaissut tähän mennessä kaksi kirjaa. Vähin, minkä Sarjakuvaseura saattoikin tehdä oli myöntää Mämmilälle 1978 Puupää-hattu.

Kovan luokan ammattilaiseksi kehittynyt Jorma Pitkänen on ennättänyt saada lukuisista sanomalehtisarjoistaan jo kirjankin: Näkymättömän Viänäsen.

Uusinta uutta sitten edustavat nuorimman polven taiteilijat, jotka ovat enimmäkseen piirtäneet moniin vaihtoehtokulttuurilehtiin ja vastaperustettuihin erikoislehtiin (Kannus, Kupla, Sarjari), mutta julkaisseet omiakin kirjasia tai vihkoja: Rauli Nordbergin ja muutaman muun lahtelaisen Lahden erikoinen, Kärkölen opettajan Harri Vaalion: Wallun Kulttuurikuvasarjat. Ja vanha lempiparini 70-luvun alkupuolelta, Unto Punski, jonka seikkailuja taiteilija Erkki Pirtola äskettäin julkaisi kirjasan.

Uskonpuutetta voisi olla haistavinaan ulkomaisten laatusarjakuvien julkaisijain taholla, lähinnä vanhoihin nimikkeisiin turvaamista ja epävarmojen karsimista. Roska on ilmeisesti oleva

aina keskuudessamme - Korkeajännityksineen seksiseikkailuineen päivineen - tuntuu ainakin viimeistä vuosikymmentä silmältäessä. Kasvatuksellista linjaa vetää Otava tämänhetkisillä löytöretkihistorioillaan (hyvät taiteilijat vain ovat kipsaantuneet ilmeisesti epäluotettavaksi kokemansa tehtävän edessä). Semic on yritellyt ranskalais-belgialaisella saralla, mutta ilman kovin suuria onnistumisia, mikäli sivusta on voinut havaita (Strumffien uustuonti Pohjoismaitten kautta Smurffien nimellä ja kirjavan oheiskaman tukemana - Tommi Rinteen Smurffilevy! - ei sekään näytä oikein luontuneen). Lehtimiehet on yritellyt albumien alueella sekin (mm. Espanjalainen Älli ja Tälli), mutta sekin ilmeisesti vain kohtuullisin menestyksin.

Jotakin tuntuisi Suomesta juuri nyt puuttuvan. Mene tiedä, olisiko se ns. uudistumisarkuutta kirjankustantajien taholla, vai olisiko se vuosikymmenten takaisin asenteisiin turvautumista perinnäisten sarjakuvakustantajien taholla. Ennustus voi tietysti mennä männikköön, mutta ennustetaan silti, että jokin ajattelutavan uusiutuminen, jokin kilahdus voisi saada aikaan liikkumista tämänhetkiseen suvantopaikkaan, voisi tuoda julki uutta, erilaista, taaskin erilaista suomalaista ja myös uutta hienoa ulkomaista sarjakuvaa. ○

Sarjainfo 1/1990

Sarjakuvien julkaisukehitys 80-luvulla

Kalervo Pulkkinen

Jo toiseen kertaan aktiivisesta hallitustyöskentelystä syrjään vetäytyttyäni ja paneuduttuani sarjakuvaseuran 20-vuotishistoriikin valmistelutöihin - vuotta 1991 varten siis - olen tullut todenneeksi, että olemme 80-luvun mittaan eläneet suuremman mullistuksen aikaa kuin olemme uskoneetkaan.

Enää ei ole vängätty siitä, onko sarjakuva taidetta vai ei (siis asiasta perillä olevilla tahoilla), kotimaisia tekijöitä on tullut koko ajan lisää, ja mikä tärkeintä, myös yleisön tietoisuuteen niin sanomalehtistripteissä kuin albumeissakin!

Kaiken hyvän lisäksi vielä valistunut opetusministeri (sanottakoon sitten mitä vain, minä kyllä arvostan enemmän opetusministerinä sellaista, joka myöntää nähneensä viimeksi yhden pehmopornoelokuvan kuin sellaista, joka on useammassa sellaisessa näytellyt) ja valpas opetusministeriö ovat ymmärtäneet sarjakuvan osaksi kansallista kulttuuriamme, josta kannattaa olla ylpeä ja jota täytyy myös tukea yhdentyvässä Euroopassa ja kaventuva maailmassa.

Yllättävimmän nopeaa kehitys on kuitenkin ollut sarjakuvan kustantamisen piirissä. Kokonainen erikoistuneiden sarjakuvakustantajien kirjo on syntynyt ja on yhä laajenemassa, markkinoille on tullut monenlaisia ja -laatuisiakin albumisarjoja, ja ennen kaikkea: suomalainen sarjakuvankustannustoiminta on alkanut suhtautua lukijakuntaansa vakavasti, tajuten että sarjakuva ei ole

(pelkästään) kioskeissa myytävää lasten kertakäyttövihdettä, vaan myös aikuisen ja vaativan lukijakunnan herkkua.

Vielä olemme välttyneet lieveilmiöiltä, eli numeroiduilta ja signeeratuilta luksuspainoksilta - joskin vain nipin napin: Seinäjoen sarjakuvaseura julkaisi Koltan perintöään numeroituna painoksena ja 80-luvun viime hetkillä saimme Jalavalta tarjouksen, josta on vaikea kieltäytyä (Joonaksen juhla-albumin numeroitu sarja)...

Toinen kyseenalainen ilmiö on kytkykauppa: Raamatun luksuspainosta myytiin vain koko vuosien mittaan ilmestyvä sarja kerrallaan (kuin tietosanakirjaa!), ja kahdella kustantajalla on uusintapainoksia ja sekundäärista uuspoppua tuottava sarjakuvakirjakerho, kovia kansia ja pehmeitä ideoita...

Tausta 70-luvulta

Sarjakuvakulttuurin perusta luotiin uudestaan 70-luvulla. Sarjis, Zoom, Ruutu ja NonStop jatkoivat siitä, mihin villit underground-lehdet (Helmiä sioille, Jymy, Huuli) olivat jääneet. Sarjakuvaseura, Sarjainfo ja Kaukoranta-Kemppisen Sarjakuvat loivat tiedollisen perustan. Hyvän sarjakuvan malleiksi saatiin 70-luvun mittaan Tenavia, Tinttiä, Lucky Lukea, Asterixia sekä tietysti Disneyltä Barksia, Gottfredsonia ja Taliaferroa.

Sarjainfo lopetti sarjakuvien julkaisemisen sitä mukaa, kun sarjakuvaseurojen lehdet aikoivat kukoistaa, Kannus 70-luvun viime hetkil-